

视觉感知动词主题类别及其次范畴化

孙敏庆

(黑龙江大学俄罗斯语言文学与文化研究中心 哈尔滨, 150080)

提 要: 范畴划分是语言研究中不容忽视的基本问题。视觉感知动词是俄语感知动词系统中的重要类别。兼顾语言世界图景中感知主体和客体参项的地位及其能动性, 综合词汇语义和句法特征, 根据“积极性/消极性”、“主体定位/客体定位”两组参数, 对视觉感知动词次范畴化, 可得到4个次类, 即主体积极类、主体消极类、客体积极类、客体消极类。在此基础上, 再将“目的”“时间”“空间”“方式”“次数”“过程”“结果”“使役”“开始”等区分性语义特征置于该对称性框架下对视觉感知动词进行二次范畴化, 这样不仅使分类更加全面, 而且可以使视觉感知动词主题类别内部关系的呈现更具逻辑性和系统性。

关键词: 视觉感知动词; 主题类别; 次范畴化

中图分类号: H354

文献标识码: A

范畴化 (categorization, категоризация) 是人类对事物进行分类的过程, 而范畴就是分类的结果。作为人类的一种基本认知能力, 范畴化在各个领域、各个层面都发挥着重要作用。具体到语言学中, 范畴化同样是无法回避的关键话题。正如李基安所说, “范畴是语言学的根本; 范畴化是语言研究的核心。语言学家认为, 语言学研究是基于范畴假设之上的, 不管是描写语言学, 理论语言学, 还是认知语言学, 无一例外。然而, 范畴化又是语言学最具争议的问题之一; 在语言学中, 范畴的确定及划分从来都是仁者见仁、智者见智, 这种现象从古希腊开始一直持续到现在, 并还将继续下去。”(李基安 2012: 38) 事实上, 这种争论, 一方面在于研究对象的复杂性和多样性, 另一方面还取决于范畴化视角不同。每一个范畴的组成特征又都有着差异。

感知动词是感知行为在语言层面概念化和范畴化的结果, 承载着丰富的语义和句法信息, “‘感知’范畴在人的认识、思维和行为表现中占有特殊而重要的地位”, (彭玉海 2018: 251) 几乎每种语言的词汇系统构成中表达感知范畴意义的行为动词都占据举足轻重的地位。然而客观感知行为在语义层面的反映不是镜像的, 而是外部世界经过人的认知折射到语言中的一种反映, 是受认知、文化、语言等多种因素作用后形成的。因此, 不同语言中的感知动词在数量组成、词汇语义特征、句法功能等方面都存在差异。本文主要对俄语视觉感知动词主题类别进行剖析, 对其次范畴化, 由此揭示俄语视觉感知动词系统的内部关系。

1 视觉感知动词主题类别的界定

主题类别这一术语类似于语义场概念, 较之语义类别更为狭义。(Падучева 2004: 43) 主题类别把具有共同语义要素且在意义结构中居核心地位的词联系在一起。具有共同语义要素“感知”的动词构成感知动词主题类别, 典型感知动词的语义结构中, “感知”要素居核心地位。如смотреть, видеть, слышать, слушать, нюхать, ощупать等词。

即便确定了核心语义成分，进行了种种限定，但是在操作中，仍有许多模糊现象。对于确定某一动词是否为感知动词主题类别，并非简单易行。正如Е.В. Падучева指出的，“因为感知要素很容易包含在各种类别的动词语义中。可观察到的运动动词，如мелькать, промелькнуть, пропустить, проскользнуть；可观察到的状态动词，如белеть, торчать, раскинуться；表示发光、散发味道、发出声音的动词，如блестеть, светиться, пахнуть, вонять, звучать；以及заглохнуть, заглушить, стихнуть等动词也存在感知要素；выразить(ся), выявить(ся), обнажить(ся)等使役动词及去使役化动词中感知主体（或观察者）是情景的必备项；разобрать, опознать, различить等许多用来证同的动词，同样要求感知器官的参与，等等。感知动词的类别界限是模糊的。”（Падучева 2004: 197—198）我们对感知动词的理解较为宽泛。因此，将这些词都归入到感知动词中，但它们处于感知动词系统的边缘位置。许多动词语义中感知成分通常都不是唯一的语义成分，而且在语义结构中的地位也不一样。这里有必要对此进行简要的说明。

首先，就视觉感知动词而言，动词语义中除“感知”成分外，可能还有其他的要素成分，如“否定性”、“使役性”、“方向性”。但由于这些要素属于建构要素，所以并不影响其主题类别，如скрывать（隐藏），выявлять（显露），оглядываться（回头看）等词都属于感知动词。这些词的释义模式可以分别表示为：X скрывает Y (от Z) = X делает так, чтобы никто (или Z) не видел Y; X выявляет Y=X каузирует Y быть видным; X оглядывается = X смотрит, обернувшись назад.

其次，由于视觉感知过程是人的物理活动和心理活动综合作用的结果，许多动词的语义中兼有“感知”成分和“心智”成分，导致判断这些动词是归属感知类还是心智类时存在一定的难度。我们认为像смотреть（观看），заглядеться（看得出神、欣赏不已）这类词中，尽管除感知成分外，还有心智成分，但是感知成分是更为基本的，且处于核心地位，而心智成分只是潜在的。比较而言，различать（区分），узнавать（识别），изучать（查明）等动词中的心智成分则处于核心地位，更倾向心智动词。

再次，视觉感知行为，往往具有配合性，因此，许多视觉感知动词除感知语义成分外，还有其他伴随动作语义成分。如читать（阅读），смотреть（参观），глядеть（照顾），шпионить（秘密监视），встретить（遇见）等，这些动词所指称的行为往往不只是单纯的视觉行为，可能还伴有发音、身体移动、辅助动作、言语交流等行为。但由于这些动词的语义结构中视觉感知成分是主要成分，因此也为感知动词主题类别。

最后，需要强调的是，对于多义词而言，不同的义位可能属于不同主题类别，如видеть在用于“看见”意义时属于感知动词，但用于“梦见”意义时属于想象动词；又如затмиться用于“（光源、星光等）消失，暗淡”时为感知动词，而用于“（意识、理智）糊涂、发昏”时为心智动词。本文在探讨视觉动词主题类别次范畴化问题时，是以义位为单位。

关于视觉感知动词范围，本文主张以义位为单位，以Е.В. Падучева所列词表为基础，比照Л.Г. Бабенко, Л.М. Васильев等相关著述中所涉及的感知动词范围，同时参阅А.Н. Тихонов主编的《Словообразовательный словарь русского языка》（1985）以及А.П. Евгеньева主编的四卷本词典《Словарь русского языка》（1999）进一步补充完成。补充进的动词如засмотреть（观摩试看），вперить（<旧，雅>凝视，注视），выпучиться（<不赞>[眼睛]瞪），глазеть（<俗>看着玩，看热闹），завидеть（<俗>从远处看见，远远看见），заглядеться（看得出神），зевать（<口>卖呆，闲看），насмотреться（看够），нацелиться（瞄准，对准），переглянуться（彼此对看一眼，交换眼色），подмигнуть（使眼色，递眼色），понасмотреться（<口>逐渐看到许多），поосмотреться（<口>环顾一下四周；稍微熟悉一下环境）。由此，得到视觉感知动词义位共计357个，收录范围涉及各种语体、修辞色彩的感知动词，以尽可能全面呈现

感知动词主题类别。

2 学界关于视觉感知动词次范畴化的探讨

范畴化是认知主体以主客观互动为基础对事物或现象进行分类的过程，次范畴化是人们随着认知深化对事物进一步分类的过程。“语义次范畴是类化和区分现实世界、梳理自我世界的概念化认识工具，因此，语义次范畴化的过程同时也是增进对世界识解和认知的积极过程。”（彭玉海，王朔 2017：60）针对同一类客观事物，从不同的认知视角，根据不同的参数特征，可以得到不同的次范畴化，这是主客观共同作用的结果。

对于感知动词的次类划分，国内外学者都进行过尝试与探讨。依据发挥作用的具体感知器官不同，将感知动词一般划分为视觉、听觉、嗅觉、触觉和味觉 5 个亚类。这一划分法，基本不存在争议。但是对于每类感知动词的再分类，学界观点不一。从所遵循的划分原则看，可区分为指称原则、聚合原则以及组合原则。从类别的数量看：包括二分法、三分法、四分法和其他划分法。

许多学者都指出感知动词内部存在二元对立关系。最常见的是依据“积极性（активность）/消极性（пассивность）”这组参数进行二分。Е.В. Урысон阐述到：“积极感知动词表示主体相应的积极行为，消极感知动词表示主体对某客体的感知状态。”“积极/消极”词 对 为：смотреть/видеть, слушать/слышать, нюхать/обонять, щупать/осязать, пробовать/ощущать вкус。”（Урысон 1998: 4）关于这一对立关系Г.А. Золотова, М.Б. Примова, Г.И. Кустова, Ю.Ю. Архипова 等学者在著述中也有过探讨。

A.B.Бондарко也提出过积极和消极的对立关系，但是理解与上述学者不同。他将“积极和消极对立关系”界定为：积极是由占据主语位的主体发出的行为特征；消极是主体从主语位退出，而由占据主语位的客体发出的行为特征。同时指出，这一区别是态对立形式的核心体现。（Бондарко 2005: 21）实际上，A.B. Бондарко所界定的积极性和消极性，与Г.Ф. Хакимова提出的一对术语：主体定位类动词（субъективно-ориентированные глаголы）和客体定位类动词（объективно-ориентированные глаголы）大致相当。前者感知主体占据主语位；后者感知主体一般无句法体现。（Хакимова 2005: 10）

关于行为的“积极性”这一问题，Е.Н. Абрамова在其专著《Глаголы активного действия в русском и английском языках》中进行过较为详尽的阐释，她指出积极行为有广义和狭义之分。广义的积极性指的是任何行为动词都可能具有某种程度的积极性。某些动词的语义结构可以体现积极性，而某些动词则是通过上下文或个人经验进行判断。而狭义的积极性有不同理解，比如H.C. Авилово认为，具有积极性的行为动词是行为指向客体的“事件”动词，是具体地表达事件的物理行为动词，施事主体利用自身的能力克服外部环境阻力或客体本身，进行具体的有目的的行为，行为指向具体的受事客体，使客体发生一定变化。（Абрамова 2011: 27—29）显然，从这个意义讲，Е.Н. Абрамова对“积极性”的界定是广义的。

Е.В. Падучева对俄语感知动词进行了三分，其分类思想源于 A. Rogers 和 G.N. Leech 对英语感知动词的三分法。以英语视觉动词为例，第一类为 see 类，相当于俄语中的видеть类、汉语中的“见”类；第二类为 look at 类，相当于俄语中的смотреть类、汉语中的“看”类；第三类为 looks 类，相当于俄语中的выглядеть类、汉语中的“看起来”类，A. Rogers 分别称之为体验型动词、动作型动词、描述型动词，G.N. Leech 分别称之为惯性状态意义、活动意义、被动态意义。Е.В. Падучева明确指出，“感知动词这三个经典类别的划分就是以两个参数为依据的：范畴和角色配位。”（Падучева 2004: 204）

Ю.Д. Апресян是较早指出感知动词存在四类的学者。“感知的初级情景包含两个基本的参与者。第一个是感知的人，第二个是被感知的事物。因此可以预言至少存在两套动词（或

其他述谓词），第一套动词的第一个语义配价由指称感知主体的名词来充填，而第二个语义配价由指称感知客体的名词来充填；*Из траншеи мы видели узкую полоску берега*（从战壕里我们看见了狭长的岸带），第二套动词是由第一套动词的转换动词或动词性表达方式构成的，其第一个语义配价由指称感知客体的名词来充填，而第二个语义配价由指称感知主体的名词充填，试比较，*Из траншеи нам была видна узкая полоска берега*（从战壕里我们看得见狭长的岸带）。感知主体不仅可以被动地感知某种客体，而且可以积极地利用相应的感知器官，以获得所需要的关于世界的信息，所以，还可以有一套动词，诸如‘смотреть’类动词。由此获得了三个一组的对立意义：‘感知’/‘被感知’/‘运用感知能力’。”（Апресян 1995: 357—358）这三个类别与Е.В. Падучева所提出的三个类别基本一致。但Ю.Д. Апресян不局限于这一，他进一步指出，“原则上可以允许表示客体对感觉器官积极作用的第四套动词存在：试比较，对视觉而言的“吸引眼球”（*бросаться в глаза*），对于听觉而言的“传入耳中”（*доноситься*），对于嗅觉而言的“扑鼻，刺鼻（吸引人）”（*шибаться в нос*）。（Апресян 1995: 348）但作者指出，这套动词在各个方面都没有前三套动词规律性强，所以没有纳入其研究视野。

在Ю.Д. Апресян提出的四分法基础上，С.А.Моисеева使四分法得到明确化和具体化。根据感知活动的2个功能（积极感知和消极感知）和感知活动的2个参与者（主体和客体）将感知场划分为4类（Моисеева 2005:104—105），具体如下：

第一类为主体消极感知动词群，包括表示具备感知能力的动词（如видеть, слышать）；表示失去感知能力的动词（如ослепнуть, оглохнуть）；表示使失去感知能力的动词（如ослепить, оглушить）；表示获得感知能力的动词（如прозреть）。

第二类为主体积极感知动词群，包括表示积极运用感知能力的动词（如смотреть, слушать）；表示不运用感知能力的动词（如отвернуться, отвести глаза）。

第三类为客体消极感知动词群，包括表示事物具有作用于感知器官特征的动词（如блестеть, звенеть, пахнуть, быть вкусным）；表示使事物的特征不作用于感觉器官的动词（如прятать）。

第四类为客体积极感知动词群：包括表示使事物影响感知器官（如появляться, начинать）；表示事物对感知器官影响的性质没有实现（如исчезнуть）。

此外，Л.М.Васильев, А.А.Кретов, Ю.Ю.Архипова以及国内俄语界学者归定康、吴哲依据各自标准也对感知动词进行了划分。

А.А.Васильев对感知动词进行分类时，侧重感知动词内部的诸多区别性特征：“目的性/非目的性”、“结果性/非结果性”、“积极性/消极性”、“存在/开始”、“使役/非使役”、“肯定情态性/否定情态性”。但是这些对立性特征在各感知动词类别中的体现情况不一致。

（Васильев 1981: 39—68）具体分类如下：

视觉感知动词可划分为：能力具备类（видеть）；能力不具备类（слепнуть）；使能力具备类（прозревать）；使能力不具备类（слепить, ослеплять）；未完成体表结果类（взглядывать, обозревать等）；未完成体表非结果类（смотреть, глядеть等）；完成体有目的性的结果类（усмотреть, разглядеть等）；可看见类（виднеться, проглядываться, белеться）等；不可看见类（скрываться, прятаться等）；开始看见类（завиднеться, промелькать, заблистать等）；开始看不见类（прятаться, исчезать等）；使看到类（показывать, открывать等）；使看不到类（скрывать, маскировать）等。听觉感知动词可划分为：具备能力类（слушать）；缺乏能力类（не слышать）；失去能力类（глохнуть）等；使失去能力类（глушить, оглушить）；感知结果类（слышать, слыхать）等；可听见类（слышаться等）；不可听见类（послышаться, заслыщаться等）；开始听见类（глохнуть, затихать, замолкать等）；使听不见类（глушить, заглушить等）。嗅觉感知动词分类：感知结果类（обонять等）；积极感知动词类（обнюхиваться,

нюхать, обнюхивать, внюхиваться等)。触觉感知动词分类：有目的感知类(щупать, осязать, прощупывать等)。

尽管Л.М. Васильев的分类较之前面的分类显得繁冗复杂，但是诸多对立特征的区分无疑是有助于语义精细研究的。

上述学者的分类是以整个感知动词为研究对象的，而以下两位学者则是以视觉感知动词为研究对象，他们所尝试的分类方法对我们也有一定的启示意义。

A.A.Кретов分别从静态和动态两个视角对视觉感知动词进行了划分。从静态角度，根据形式内容特征将视觉感知词语义群划分为6个子类：1)看类，行为由主体发出，如смотреть, глядеть；2)见类，行为指向主体，如видеть, увидеть；3)注视类，与行为方向性无关，如созерцать；4)观察类，与行为的方向性无关，如наблюдать, следить；5)视觉过程的正面(肯定)结果类，由主体发出的正面结果行为，如разглядеть, углядеть, усмотреть；6)视觉过程的负面(否定)结果类，由主体发出的负面结果行为，如просмотреть, проглядеть。从动态角度，根据语义离心过程分为3类：看类、见类、注视类(含观察类)。(Кретов 1980: 33) A.A. Кретов所分析的视觉动词是较为狭义的，未包括Ю.Д. Апресян提到的第四套动词，未包括С.А. Моисеева区分出的客体积极类和客体消极类动词。而且这种分类也没有Ю.Д. Апресян, С.А. Моисеева 的系统性强。

国内俄语界学者归定康、吴哲借用成分分析法，以词典释义为依据，参照符淮青的词义构成模式，对俄汉语视觉动词词群进行了对比分析。作者首先根据所含共同义子，将视觉动词划分为7个子词群：1)纯视觉行为动词词群，如видеть(看见), видать([常指多次]看见), глядеть(看, 瞧), смотреть(看)；2)空间限制动词词群，如блуждать(四处看), завидеть(远远看见), оглядываться(环顾)；3)时间限制动词词群，如заглядывать(很快地[向某处]看), поглянуть(看一眼), поприглядеться(渐渐看清楚)；4)行为方式限制动词词群，如заглядывать(偷偷地看), коситься(斜眼看), пересмотреть(重新察看), таращиться(睁大眼睛看)；5)目的性限制动词词群，如всмотреться(集中注意力以看清), заглядывать(很快地或偷偷地向某处看一眼, 以了解, 弄清), надзирать(观看以监督, 检查)；6)结果限制动词词群，如видеться([被]看到), надосмотреть(未看到), рассмотреть(细看并看出)；7)客体限制动词词群，如переглядеть(端详[全部或许多]), пересмотреть(重新察看[许多]), смотреться(对着镜子看自己的影子)。(归定康, 吴哲 2004: 168—185)

综上可知，感知动词语义的丰富性使其可以根据不同标准划分为不同类别。“事实上，任何分类都不可能是唯一可行而无可挑剔的。因为分类及其原则往往是依研究目的与任务而定的，何况分类本身可能不是最终目的，通过分类发现问题，分析问题，最终能解决一些问题，从而积部分为整体地一步步接近语言主体似更有实际意义”。(彭玉海, 李恒仁 2006: 102)

3 本文对视觉感知动词的亚类划分

我们首先按Ю.Д. Апресян和С.А. Моисеева所提出的四分法，即根据“主体定位/客体定位”、“积极/消极”两组参数对视觉感知动词进行四分，分别为：主体积极类、主体消极类、客体积极类、客体消极类。然后依据所强调的语义成分不同，将主体积极类细分为感知过程类、感知专注度类、感知主体态度类、感知伴随动作类、感知空间类、感知时间类、感知行为数量类、感知目的类、感知结果类；将主体消极类细分为感知能力类、感知状态类、使役感知类；将客体积极类细分为客体出现/消失类和客体特征呈现类。这一分类体系的优势在于：1)兼顾了语言世界图景中感知主体和客体参项的地位及其能动性；2)综合语义和

句法的整体特征；3) 分类具有全面性、系统性。

3.1 主体积极感知类（计 217 个）

1) 强调视觉过程类

взирать₁（看，观望，观察），возреть₁（<旧>注视，看），возриться₁（<旧>注视），глядеть₁（看，瞧，望），глядеться₃（<俗>看、瞧），наблюдать₁（注视，观看），поглядеться/глядеться₃（<俗>看，瞧），следить₁（目送注视[移动的物体]），смотреть₁（看[某人、某物或某处]），уздеть/зреть₂（观看，望），улицезреть/лицезреть₁（<文语，旧，现用作讽>目击、目睹），уловлять₁（<旧>看到）。

2) 强调视觉专注度类

вглядеться/вглядываться₁（仔细看），вперить/вперять₁（[常与 взгляд, взор, глаза等连用]凝视、注视），впериться/вперяться₁（[目光等]注视、凝视），всмотреться/всматриваться₁（仔细看），высмотреть/высматривать₁（[仔细观察]看到、找到，发现，看中），глядеть₇（<俗>细看，观察），осмотреть/осматривать₁（[从各方面]细看、察看、端详），пялиться₁（<俗>盯着看），рассмотреть/рассматривать₂（细看、仔细观察），следить₂（[目不转睛地]观察、瞭望、观看），уследить /услеживать₄（注意观察、密切注视），уставиться/уставляться₄（盯住、凝视），устремить/устремляться₄（把[眼睛、目光等]投向某处，注视），устремиться/устремляться₆（[目光等]集中到），вперить/вперять₁（凝视、注视[常与目光、眼睛等连用]），нацелить/нацеливать₂（注视），нацелиться/целиться₁（瞄准）。

3) 强调视觉主体态度类

заглядеться/заглядываться₁（看得出神，欣赏不已），глазеть₁（<俗>闲看，看热闹，好奇地观看），зевнуть/зевать₂（<口>闲看、呆望、看热闹），засмотреться /засматриваться₁（看得出神，观赏得入迷），засматриваться₂（<口>羡慕地看……，看着……眼红），подглядеть/подглядывать₁（无意中看到，偶然发现），подглядеть/подглядывать₂（偷看、窥视），подкараулий/подкарауливать₁（<口>窥视，暗中守候），подкараулий/подкарауливать₄（偶然发现，看出），подсмотреть/подсмотреть₁（偷看，偶然看到，无意中发现），подстеречь/подстерегать₂（暗中看出，暗中发现；力求看出），полюбоваться/любоваться₁（观赏，欣赏），позариться/зариться₁（<俗>眼红垂涎[看到某物想据为己有]），предвидеть₁（预见，预料），предумст梢еть/предумст梢ивать₁（预见到），презреть/презирать₁（鄙视，轻视），присмотреться/присматриваться₁（细看，端详），проворонить/проводнивать₁（<俗>[马虎大意地]错过），сглазить₁（[旧时迷信]用毒眼看人而使其发生不幸）。

4) 强调视觉伴随动作类

выпучить/выпучивать₃（<口>[由于害怕、惊奇等]瞪大[眼睛]），выпучиться выпучиваться₂（<口>[由于害怕、惊奇等]眼睛瞪大），вылупить/вылуплять/вылупливать₂（<粗，俗>瞪大[眼睛]），вылупиться/вылупляться/вылупливаться/вылупиться₂（<粗俗>[人]瞪大眼睛盯着看），вытаращить/таращить/вытаращиваться₁（<口>睁大[眼睛]），вытаращиться/вытаращиваться₁（<口>瞪着眼睛看），встретить/встречать₁（遇见），встретиться/встречаться₄（[目光]相遇，相互注视），застичь/застигнуть/застигать₁（突然遇见），обернуться/оборачиваться/обёртываться₁（扭头，转身），озреться/зираться₂（<旧>回头看），потупить/потуплять₁（低下，垂下[头眼等]）及物，потупиться/потупляться₁（低低头，垂下眼睛），пялить₂（<俗>瞪目，张大眼睛盯着），скосить/скашивать/косить₂（使[眼睛、脖子]转向一边），скоситься/скашиваться/коситься₂（侧目），сочурить/сошуривать/шурить₁（眯缝起[眼睛]），сочуриться/сошуриваться/шуриться₁（[眼睛]眯缝起来），нарваться/нарываться₂（突然遇到讨厌的人），наткнуться/натыкаться₃（偶然发现意外碰见），начитать/начитывать₄（读时发现看出），начитаться/начитывать₁（阅

读大量；尽兴阅读；读够），**покосить/косить₂**（斜视一会儿，瞟瞟），**покоситься/коситься₁**（歪斜，斜视，瞟，斜着眼睛看），**мигнуть/мигать₁**（眨眼[眼睛眼皮]眨巴），**моргнуть/моргать₁**（眨眼睛）。

5) 强调视觉空间类

высмотреть/высматривать₃（[从某处]向外看望），**выглянуть/выглядывать₁**（[探身]往外看，向外张望），**глядеться₁**（照[镜子]），**заглянуть/заглядывать₁**（[向某物内部或隐蔽物]张望，打量，看一眼，瞥视），**засматривать₁**（往……里细看，窥视），**обзирать₁**（环顾），**обзираться₁**（<旧>环视，向后看），**обсмотреть₁**（<俗>[从各方面]仔细看，查看，打量），**обсмотреться/обсматриваться₁**（<俗>（环顾）），**обозреться/обозреваться₁**（<旧>环视；回顾），**обернуться/оборачиваться/ обёртываться₃**（环顾），**оглядеть/оглядывать₁**（环顾，打量），**оглядеться/оглядываться₁**（环顾），**оглядеться/оглядываться₂**（<口>打量自己），**озреться/озираться₁**（<旧>四下看，环顾），**осмотреться/осматриваться₁**（环顾）**осмотреться/осматриваться₂**（端详自己），**поглядеться/глядеться₁**（照[镜子]），**поглядеться/глядеться₂**（映在……中），**посмотреться/смотреться₁**（观看[映在镜子里水里]自己的影子），**проглянуть₂**（[向深处]看）。

6) 强调视觉时间类

взглянуть/взглядывать₁（看一看，望一望，瞧一瞧），**посмотреть₁**（看一看），**насмотреться₁**（看够；看很久），**переглядеть₃**（比……注视的时间更长），**последить₁**（注视一会儿；照看一会儿；监视一会儿），**проглядеть/проглядывать₃**（观看，细看，观察[若干时间]），**просмотреть₄**（<口>看，观察[若干时间]）。

7) 强调视觉行为数量类

навидаться₁（<口>多次看到；看到许多），**навидеться₁**（<口>多次看到；看到许多），**насмотреться₂**（见到许多，多次遇到），**переглядеть/переглядывать₁**（再次浏览，重新查看），**переглядеть/переглядывать₂**（细看端详；浏览[全部或许多]），**пересмотреть/пересматривать₁**（一一翻检，细看[全部或许多]），**пересмотреть/пересматривать₂**（审阅，浏览[全部或许多]），**пересмотреть/пересматривать₃**（把[全部]重读一遍），**пересмотреть/пересматривать₄**（<口>观看[所有或许多人]，看遍[全部或许多]），**пересмотреться₁**（照[全部或许多]镜子；[所有或许多人]照镜子），**поглянуть₁**（<方>看一眼），**поглядывать₁**（不时看看），**онасмотреться₁**（<口>逐渐看到许多），**поосмотреться₁**（<口>环顾一下四周），**поприсмотреть₁**（稍微照料一下），**поприсмотреться₁**（<口>渐渐看清楚），**проглянуть₁**（<口，旧>睁开眼看一下），**перебрать/перебирать₁**（[把全部或许多东西]逐个查看，翻阅）。

8) 强调视觉目的类

выискать/выискивать₁（<口>[好不容易]找到，发现），**выследить/выслеживать₁**（探出踪迹，跟踪寻到，盯梢），**встретиться/встречаться₇**（会晤，会见），**досматривать/досмотреть₃**（<口>照看、监督），**досмотреть/досматривать₅**（<专>检查，查验），**заглянуть/заглядывать₅**（<口>顺便到，顺便去看看），**засмотреть₁**（观看，试看，观摩），**изучить/изучать₄**（通过观察了解，认清），**мигнуть/мигать₂**（眨眼示意），**моргнуть/моргать₂**（挤眼示意），**наблюсти₁**（<旧，文语>对……进行观察），**наблюдать₄**（监督；监视；照看照料），**надзирать₁**（监视，监督），**надзирать₂**（<口，讽>严密监视[某人]），**надсматривать₁**（照看，照料；监督；监视），**обознать/обознавать**（<旧>识别），**обозреть/обозревать₁**（观察），**осмотреть/осматривать₂**（参观），**осмотреть/осматривать₃**（检查，检验），**осмотреть/осматривать₄**（检查[健康或某器官的情况]），**отличить/отличать₁**（识别，辨别），**отслеживать₁**（跟踪[目标]），**переглянуться/переглядываться₁**（交换眼色，彼此对看），**перемигнуться/перемигиваться₁**（交换眼色，彼此对看），**пересмотреть/пересматривать₅**（修改，修订，重新考虑），

пересмотреть/пересматривать₇ (<法>复查, 重新审理), поглядывать₃ (<口>注视照看; 监视), поглядывать₄ (<俗>照看, 照料), подмигнуть/подмигивать₁ (使眼色, 递眼色), подследить/подследить₁ (<口>暗中侦查, 秘密察看, 悄悄监视), подстеречь/подстерегать₁ ([埋伏着] 守伺到, 伺机), приглядеть/приглядывать₁ (<口>照顾, 照看, 照管), приглядеть/приглядывать₂ (物色, 挑选), прицелиться/прицеливаться/целиться₃ (盯着看), проглядеть/проглядывать₂ (<口>浏览, 翻阅), проследить/прослеживать₁ (注视), проследить/проследить₂ (严密监视, 仔细观察), проследить/проследить₄ (监督, 检查), проследить/проследить₅ (<口>跟踪), просмотреть/просматривать₁ (翻阅、浏览、粗略地看), просмотреть/просматривать₂ ([仔细] 查看; 审查), прочитать/прочитывать/читать₁ (读, 阅读), следить₄ (监管照料), следить₅ (监视), следить₆ (<猎>跟踪及物), смотреть₅ (参观), смотреть₆ (看望, 拜访), смотреть₇ (浏览、翻阅), смотреть₈ (参见), смотреть₉ (观看), смотреть₁₀ (检查、诊察), смотреть₁₁ (<旧>检阅), смотреть₁₃ (相亲), смотреть₁₄ (照看), созерцать₁ (审视, 观察), стеречь₂ (看守……不让跑掉), стеречь₄ (注视, 盯着), сторожить₂ (看守, 监视), усмотреть/усматривать₂ (<口>照看, 看管), уследить/услеживать₅ (照顾好[免出差错]), шпионить₂ (秘密跟踪, 秘密监视[以告密])。

9) 强调视觉结果类

вглядеться₁/вглядываться₁ (看惯), высмотреть/высматривать₂ (<口>观察到全部情况, 看清一切), выглядеть/выглядывать₁ (<俗> [经仔细观察] 发现, 看出, 找到), досмотреть/досматривать₁ (看完, 参观完), досмотреть/досматривать₂ (看到[某处]), наглядеться₁ (尽情看, 看够), наглядеть₁ (<俗>看上, 看中, 相中), налюбоваться₁ (尽情观赏, 观赏够), насмотреть/насматривать₁ (<俗>[仔细观察后] 看到; [仔细观察后] 看中, 选中), недосмотреть/недосматривать₁ (未看出), недоглядеть/недоглядывать₁ (<口>没有看到, 没有看出, 没有发现), осмотреться/осматриваться₄ (<俗>看错[人或物]), обознаться/обознаваться₁ (<口>认错人, 看错[人或物]), оглядеть₂ (<方>看出, 发现), оглядеться/оглядываться₃ (<口>[已适应黑暗的环境] 开始看清东西), опознать/опознавать₁ (认出, 识别出), подсмотреть₃ (观察到, 发现[不易发现的]), подсмотреть₄ (<俗>看中, 看上, 物色), присмотреться/присматриваться₃ (看惯), присмотреться₅ (<口>看腻, 见惯不惊), проглядеть/проглядывать₁ (<口>看漏, 忽略过去, 未发觉), проморгать/промаргивать₁ (<口>错过, 忽略过去), просмотреть/просматривать₃ (看漏、忽略过去), прошляпить₁ (<俗>放过, 错过, 马虎过去), разглядеть/разглядывать₁ (看清楚; 辨认出), разыскать/разыскивать₁ (找到, 寻到), распознать/распознавать₃ (<俗>认清, 认出[原来认得的人或物]), рассмотреть₁ (看清楚, 看明白; 辨认出), углядеть/углядывать₁ (<俗>[仔细] 看出, 发现), узнать/узнавать₈ (认出, 看出, 听出), усмотреть/усматривать₁ (<口>察觉到, 发现, 看出), уследить/услеживать₁ (看出来, 捕捉到[人、动物的动作]), угадать/угадывать₅ (<俗>认出, 辨认出), прозевать/прозёвывать₂ (看漏), схватить/схватывать₇ (听或看到), найти/находить₉ (发现, 看出, 看到)。

3.2 主体消极感知类 (计 41 个)

1) 视觉感知能力类

видеть₁ (有视力, 能看见), прозреть/прозревать₁ (恢复视力), недовидеть₁ (<口>看不清视力差), ослепнуть/слепнуть₁ (失明, 变得看不清东西)。

2) 视觉感知状态类

видеть₂ (看见), заметить/замечать₁ (看出来, 看见), узреть/зреть₁ (<文语, 旧>看见), заприметить₁ (<俗>看到、发现), завидеть₁ (<口>看见[在远处的东西], 远远看见), застить₃

(看不清[无人称]) , невзвидеть₁ ([由于痛苦、恐惧、愤怒等]眼前一阵发黑, 感到眩晕) , обнаружить/обнаруживать₃ (发觉、发现, 找到、找出) , обозначить₅ (使显露, 使看出) , ослепить/ослеплять₁ (使眼瞎, 使失明) , ослепить/ослеплять₄ ([用……遮挡住眼睛]使看不见) , отметить/отмечать₅ (注意到, 看到) , прозреть/прозревать₅ (<旧>看见) , просветить/просвечивать₂ (透过……看得见) , просветлеть/просветлять₁ (使明亮; 使清澈) , перевидать₁ (<口>一个一个的看见, 陆续见过[所有或许多事物, 所有或许多人]) , перевидеть₁ (<口>[多次]见到, 见识[所有或许多事物, 所有或许多人]) , перевидеть₂ (<猎>发现[野兽]) , подметить/подмечать₁ (看出, 发现) , повидаться₁ (<口>见见面) , повидеться₁ (见见面) , привидать /привидывать₁ (<旧>看见, 遇见) , приметить/примечать₁ (<口>注意到, 发现, 看出)。

3) 使役视觉感知类

заслепить/заслеплять₁ (<俗>使[眼睛]看不见, 使[眼睛]睁不开) , обнажить/обнажать₄ (使……看到以前被遮蔽的东西) , обнаружить/обнаруживать₁ (使……暴露, 使显露) , прояснить/прояснить₁ (使……清晰, 使能看清) , скрыть/скрывать₁ (隐藏) , спрятать/прятать₁ (把……藏起来[不让人找到]) , спрятать/прятать₂ (不使见人) , утаить/утаивать/таить₂ (隐藏) , открыть/открывать₂ (露出) , показать/показывать₁ (给……看……) , показать/показывать₂ (演出, 放映, [当众]表演) , показать/показывать₃ (指引……参观……) , показать/показывать₄ (让……看看[以做出鉴定、诊断等]) , показать/показывать₅ (出示, 交验)。

3.3 客体积极感知类 (计 44 个)

вырисоваться/вырисовываться₁ ([清晰地]显出, 出现) , выглянуть/выглядывать₂ (露面, 露出) , зевнуть/зевать₆ (现出, 露出[深坑、裂缝等]) , озарить/озарять₂ (使有光彩) , озариться/озаряться₁ (明亮起来, 闪耀) , пропасть/пропадать₂ (不露面, 不再出现) , сверкнуть/сверкать₁ ([发光体]闪烁, 闪动) , сверкнуть/сверкать₃ ([鲜艳的或浅色的东西]显现, 闪动) , сверкнуть/сверкать₄ ([在快速运动中]忽隐忽现) , сиять₃ (闪闪发亮) , деться/деваться₁ (<口>消失不见, 丢掉) , блеснуть/блестеть₁ (闪光, 闪烁) , блистать₁ (闪光、闪烁) , брезжить₁ ([星光、晨曦、微弱灯光等]微微发亮) , мелькнуть/мелькать₁ (闪现, 时隐时现) , замелькать₁ (开始闪现, 开始时隐时现) , помелькать₁ (闪烁一阵) , мигнуть/мигать₃ ([发光物体]闪闪发光) , моргнуть/моргать₃ (灯火或发光体闪烁) , засветиться₁ (开始发光开始闪亮) , засветлеть₁ ([浅色或光亮的东西]显露出来) , засветлеть₂ (开始发亮) , искриться₁ (闪闪发光) , исчезнуть/исчезать₃ ([从眼前]消失) , промелькнуть/промелькивать₄ (一闪而过) , промелькать₁ (闪现几次) , маячить₁ (<口>[在远处]出现, 显现) , лучиться₁ (发光, 发亮) , появиться/появляться₁ (出现) , оказаться/оказываться₁ (<旧>显出, 出现) , скользнуть/скользить₇ (<口>流露出, 表现出) , стушеваться/стушёвываться₂ (变得不明显) , выбиться/выбиваться₅ (露出, 露在外面) , изобразить/изображать₄ (<旧>表现出, 表露出) , проскользнуть/проскальзывать₅ (一晃而过, 不留下痕迹) , прступить/прступать₂ ([从……下面]显出, 露出) , прступить/прступать₃ ([在……上面]显现, 出来[斑点污迹]) , прступить/прступать₄ ([微微地、部分地]能看得见, 现出) , прступить/прступать₅ (<旧>[有些地方]出现[很多的]) , прступить/прступать₆ (发现, 变得显而易见) , являться₂ (出现, 露出) , выглядеть₁ (呈现出[某种外貌], 有……气色, 看样子, 看起来) , смотреться₅ (看上去如何, 看起来像……)。

3.4 客体消极感知类 (计 55 个)

主要由主体积极感知动词构成的具有被动意义的带-ся动词, 表示事物处于观察者的视

野中。

виднеться₁ (显出, 看得见), видать₂ (看得见, 可以看见), видеться₁ (看得见), высматриваться₁ (被[仔细观察]找到、发现, 物色), выслеживаться₁ ([被]探出踪迹, 跟踪寻到, 盯梢), выискаться/выискиваться₁ (<口>发现, 出现; 有, 找到), выявиться/выявляться₁ (显出、露出), затерять/терять₁ (<口>丢失; 遗失), затеряться/теряться₃ (消失, 不再被看见), заслонить/заслонять₁ (遮住, 挡住), заслониться/заслоняться₁ (护住([自己], 将自身遮住), отобразить/отображаты₁ (直观地再现), оттенить/оттенять₃ (突出, 使更引人注意), проявить/проявлять₁ 表现出, 显示出), смотреться₃ ([电影、图画、照片等]好看, 受看), смотреться₄ (<口>看得见), поглянуться/глянуться₁ (<俗>令……喜欢, 令……中意), замаскироваться/замаскировываться/маскироваться₁ ([用面具、服装等]化妆, 装扮), замаскироваться/замаскировываться/маскироваться₂ ([自己]伪装起来), 隐藏起来), замаскировать/замаскировывать/маскировать₂ (把……伪装起来, 把……隐藏起来), замаскировать/замаскировывать/маскировать₃ (掩饰), затмить/затмевать₁ (遮住, 掩盖住), затмиться/затмеваться₁ ([光源、星光等]隐没, 消失, 暗淡), застить₂ (遮住[某人视线], 妨碍某人看清楚), застить₁ (<俗>挡住, 遮住(光线)), заститься₁ (被挡住, 遮住[光线]), найтись/находиться₃ (偶然被遇到), отмечаться₃ (表现出, 显现出, 可以看出), обнаружиться/обнаруживаться₁ (显露出来), обозначиться/обозначаться₁ (显现出来, [轮廓等]变得清晰, 变得明显), открыться/открываться₄ (在眼前展现、出现), открыться/открываться₅ ([从遮盖的东西里]露出来), оттениться/оттеняться₁ (显得更分明, 显得更突出), попасться/падаться₂ (<口>偶然遇到, 碰到), потеряться₃ (隐没, [被掩盖]消失不见), потеряться₆ (变得不易察觉, 模糊不清), предвидеться₁ (被预料到, 会发生), предусматриваться₁ (被预见到, 预先注意到), привидеться/видеться₂ (仿佛看到, 幻觉), пригляднуться₁ (<口>让……看上, 看中), приметиться/примечаться₁ (<口>发现, 呈现出), присниться/сниться₁ (梦见), проглядываться₁ (可以看见), просматриваться₁ (看得清, 看得见), проявиться/проявляться₄ (<旧, 俗>出现), проясниться/проясняться₁ (变得清晰, 能看清), разыскаться/разыскиваться₁ (被找到), рассматриваться₁ ([被仔细观察]), созерцаться₁ ([被]审视, 观察, 深入思考, 剖析), скрыться/скрываться₄ ([从视野中]消失, 隐没), спрятаться/прятаться₆ (消失[不见]), зреТЬся₁ (<文, 旧>看得见, 呈现出), улавливаться₁ (被看到), усматриваться₁ (被看出, 被发现), утаиться/утаиваться₂ (隐藏, 藏匿)。

4 结束语

视觉感知动词主题类别是客观世界中视觉行为经过人的认知体验凝结在语言层面的词汇语义范畴, 是主客观互动的结果。通过兼顾语义、句法特征, 考察视觉感知动词情景参数, 对大量视觉动词进行比较分析和提炼概括, 进而探寻出适应整个主题类别次范畴化的参数。研究表明, 就俄语视觉感知动词而言, “积极性/消极性”和“主体定位/客体定位”是较为理想的两组参数。由此可以得到主体积极类、主体消极类、客体积极类、客体消极类4个子类别。而将其他复杂的区分性语义特征, 诸如“目的”“时间”“空间”“方式”“次数”“过程”“结果”“使役”“开始”等置于该对称性框架下, 这样不仅使分类更加全面, 而且可以使视觉感知动词主题类别内部关系的呈现更具逻辑性和系统性, 也更接近客观现实本质。这种次范畴化对于俄语的其他词汇语义类别, 以及其他语种的感知动词分类具有启示意义。

参考文献

[1] Абрамова Е.Н. Глаголы активного действия [M]. Челябинск: Изд-во РБИУ, 2011.

- [2] Апресян Ю.Д. Интегральное описание языка и системная лексикография. Избранные труды. Том II. [M]. Москва: Языки русской культуры, 1995.
- [3] Бондарко А.В. Проблемы функциональной грамматики полевые структуры [M]. Санкт-Петербург: Наука, 2005.
- [4] Васильев Л.М. Семантика русского глагола [M]. Москва: Высшая школа, 1981.
- [5] Евгеньева А.П. Словарь русского языка [Z]. Москва: Русский язык, 1999.
- [56] Кретов А.А. Семантические процессы в лексико-семантической группе глаголов зрительного восприятия современного русского языка [D]. Автореф. дисс. канд. филол. наук. Воронеж: ВГУ, 1980.
- [67] Моисеева С.А. Семантическое поле глаголов восприятия в западно-романских языках [M]. Белгород: Изд-во БелГУ, 2005.
- [78] Падучева Е.В. Динамические модели в семантике лексики [M]. Москва: Языки славянской культуры, 2004.
- [89] Тихонов А.Н. Словообразовательный словарь русского языка [Z]. Москва: АСТ, 1985.
- [910] Урысон Е.В. Языковая картина мира VS Обычные представления (модель восприятия в русском языке) [J]. Вопросы языкоznания, 1998(2).
- [1011] Хакимова Г.Ф. Представление сферы слухового восприятия в русско-английском функционально-когнитивном словаре [D]. Автореф. дис. канд. филол. наук. Уфа: УГУ, 2005.
- [1112] 归定康, 吴哲. 词汇—语义群层面的对比 [A]. 俄汉语对比研究 (下) [C]. 张会森主编. 上海: 上海外语教育出版社, 2004.
- [1213] 李基安. 原型理论视角下的离散与模糊 [J]. 外国语, 2012(1).
- [1314] 彭玉海, 李恒仁. 语言语义探微 [M]. 哈尔滨: 黑龙江人民出版社, 2006.
- [1415] 彭玉海, 王朔. 试论语义次范畴问题 [J]. 语言学研究, 2017(2).
- [1516] 彭玉海. 俄语动词认知隐喻机制研究 [M]. 北京: 中国社会科学出版社, 2018.

Visual Perception Verb and Its Subcategorization

Sun Min-qing

(Center for Russian Language, Literature and Culture Studies of Heilongjiang University, Harbin 150080, China)

Abstract: Categorization is a fundamental issue in studying language. Visual perception verbs is an important category in Russian verb system. In this paper, considering the status and motility of subject and object in language world picture, comprehensive lexical semantic and syntactic characteristics, according to the two sets of parameters “active/negative” “subject-orientation/object-orientation”, the visual perception verbs are further divided into four sub-categories: subject-active category, subject-negative category, object-active category and object-negative category. On this basis, under the framework of symmetry, according to the distinguishing semantic characteristics of “purpose”, “time”, “space”, “way”, “frequency”, “process”, “result”, “causation” and “beginning”, the visual perception verbs are classified in the second order. This not only makes the classification more comprehensive, but also can make the visual perception verbs theme category of internal relations more logical and systematic.

Keywords: visual perception verb; thematic class; subcategorioriation

基金项目：本文系教育部人文社会科学重点研究基地重大项目“阿普列相语言学理论与现代汉语语义句法研究”（项目编号：17JJD740005）；黑龙江省高等学校哲学社会科学学术创新团队“俄语语言学创新研究”（TD201201）；黑龙江大学青年科学基金项目“基于语料库的俄语感知动词研究”（QW201515）的阶段性成果。

作者简介：孙敏庆（1985—），女，黑龙江大庆人，黑龙江大学俄罗斯语言文学与文化研究中心，博士。主要研究方向：语义学、语用学。

收稿日期：2019-03-15

[责任编辑：张春新]